

Istentisztelet és kegyesség

Előadás-vázlat – Presbiterképzés, Révfülöp – 2012-2013

Dr. Hafenscher Károly

Bevezetés, ráhangolás

- ahány ház annyi szokás...

Ezt a közmondást természetesnek tartjuk a családi otthonokkal kapcsolatban. De így van ez gyülekezeteinkkel is. Sok a közös vonás, de vannak eltérő szokások. A helyi sajátosságokat meg is kell őrizni, de csak akkor, hogy azok Szentírás mércéjén megállnak és az egyház egészétől nem elszakítanak, hanem azt újabb színnel gazdagítják. Ugyan akkor bele kell simulni az egyház egészének nagy családjába.

- magán és közösségi életünk kis rítusai

Egyéni életünk, és kisközösségi létünk is tele van szertartásokkal, rítusokkal. A nap kezdete és vége, az étkezések, a beszélgetések, a dolgok intézése, a kisebb-nagyobb családi ünnepek nem csupán spontán módon zajlanak, hanem megszokott, kialakult, sok esetben hosszú ideje berögződött rend szerint. Az ember igényli is az élete apró rendszeresen vagy időnként visszatérő szertartásait.

- a család közös hagyománya és közös nyelve

Ugyanez elmondható a családról is. Annak a családnak, amelybe beleszülettünk, megvannak a maga hagyományai, régi szokásai, amelyek generációkon keresztül öröklődnek. Minden új generáció ebbe lép bele, ezt folytatja, vagy ehhez ad újat, esetleg ezzel fordul szembe. De a családi szokások többnyire erősek és öröklődnek. Természetes módon hozzátartozik az életünk berendezéséhez.

- a félrevezető kifejezés: ISTENTISZTELET

A gyülekezet közössége a vasárnapi istentiszteleten nem a saját szokásait, saját szertartásait és rítusait gyakorolja, hanem az egyház egészének istentiszteletét éli. Szertartásával beletagozódik a kereszténység nagy családjába. Ugyanakkor a Magyarországon is elterjedt kifejezés – istentisztelet – félrevezető lehet, (a német „Gottesverehrung” kifejezés tükörfordítása ez) mert azt a látszatot mutatja, mintha mi tisztelnénk az Istent, pedig az irány fordított: az Istentiszteleten Isten tisztel meg minket azzal, hogy meghív, közénk jön, megszólít, cselekszik rajtunk, az élet kenyerével és italával táplál, és áldást ad. A liturgia Isten liturgiája. Amit mi teszünk, az csupán válasz.

Alapvetés

- különbség a vallások világa és a kereszténység között

A kereszténységet be szokták sorolni a világvallások közé. Pedig a vallások és a kereszténység között alapvető különbség van, s ez meghatározza az istentiszteleti életét is. A vallások világa arról szól, hogy az ember keresi az Istent. A kereszténység pedig arról, hogy az Isten kereste meg és keresi az embert. Ebben az értelemben az istentisztelete is gyökeresen eltér: a vallások világában az ember kipróbálja az Istent befolyásoló technikákat, hogy megnyerje jóindulatát és befolyásolni tudja. A keresztény istentisztelet lényege az, hogy létrejön a találkozás a Teremtő és teremtménye között és érkeznek a felülről jövő ajándékok: A Szentháromság egy Isten ajándékoz.

A liturgia ezért az Isten liturgiája (liturgia Dei), az emberi rész csupán válasz. A hangsúly és az arány döntő: Isten cselekszik, mi válaszolunk. Isten úgy cselekszik, hogy embereket és eszközöket használ fel. Embereket, akiket szolgálatába állít, eszközöket, amiket mi elkülönítünk és Isten szolgálatára használunk.

Ószövetségi gyökerek – Jézusi szabadság – apostoli örökség.

A keresztény istentisztelet nem a semmiből, előzmények nélkül született. Ahogy Isten vállalta, hogy egy népet kiválaszt magának, s e nép gyermekeként, e népbe küldi el Fiát, úgy vállalta azt is, hogy a választott nép istentisztelete legyen kiinduló pontja az új választott nép istentiszteletének. A keresztény istentiszteletben mind a mai napig felfedezhetők az ószövetségből megörökölt kincsek: olvasmányok, asztal szertartások, zsoltárimádkozás, áldás, ámen, halleluja, kézzátétel stb.

Ugyanakkor Jézus nem semmiféle szabályt vagy utasítást arra, hogyan ünnepeljenek tanítványai. Tudunk néhány közvetett utalásról (imádság, böjtölés, alamizsnaosztás, bűnbocsánat, igehirdetés, úrvacsora...), de előírást, netán előírt rendet nem kaptak az első gyülekezetek a Mestertől. A jézusi szabadság így egyszerre nagy lehetőség és még nagyobb felelősség. Ezzel a szabadsággal és felelősséggel élt is az egyház a 2000 éves liturgiátörténet során.

A legfontosabb újszövetségi adat az első keresztények istentiszteletéről a Cselekedtek könyve 2. fejezetében található a 42. versben: „**Ezek pedig kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban**”. Ezek máig a keresztény istentisztelet legfontosabb elemei. Ehhez kapcsolódik az apostoli tanítások sora és gyülekezet ünneplésének első nyomai. Az első liturgikus szövegek már

az újszövetségben rögzítésre kerültek: a Krisztus-himnuszokban (Pl.: Fil 2,; Kol 3,), Zakariás, Simeon, Mária énekében (Lukács ev. 1-2 fejezet)

Keleti és nyugati istentisztelet típusok.

A kezdeti formáktól az évszázadok liturgiafejlődésével a keresztény istentiszteletnek két féle alaptípusa jött létre. A keleti rend és a nyugati forma. Keleten a dicsőítés volt hangsúlyos, Nyugaton az áldozat bemutatása. A liturgia történetében beszélhetünk szerves fejlődésről és ugrásszerű változásokról. A két ezer év alatt megfigyelhetünk torzulásokat (igehirdetés háttérbeszorulása, az áldozati kultusz belépése és központivá válása, babonás szokások, szentek imádata, Mária kultusz) és tisztulások. A deformációt a reformáció követte, a liturgikus mozgalmak – amelyek sohasem új rendeket, hanem az egyház megújulását tűzték ki célul –, felfedezések és újrafelfedezések sorát mutatta.

Az istentisztelet öt jellemzője és alappillére

Az istentisztelet öt alappillére átjárja a keresztény ünnep minden mozzanatát: - *communio* (közösség) – *praedicatio* (igehirdetés) – *credo* (hitvallás) – *oratio* (imádság) – *adoratio* (imádás). Ezek nem az istentisztelet egyes részei, tételei, hanem mindent átjáró jellemzői. Érdemes végigvenni, hogy az istentisztelet milyen részei és folyamatai beszélnek a közösségről. Ugyanígy meg lehet vizsgálni, hogy a prédikáció mellett, azon kívül mennyi minden hirdeti az Isten igéjét. Az istentiszteleten nem csak azzal valljuk meg hitünket, hogy elmondjuk valamelyik hitvallást, hanem a mozdulatainkkal, az imádságunkkal, az énekünkkel, a harangozással, a békesség adásával stb. Az istentiszteletet ugyanígy átjárja az imádság – sokféle formájában, és úgy is, hogy nem közvetlenül imádságról van szó, de egy énekben, egy mozdulatban, egy pillantásban is imádkozunk. Az egész istentiszteletet átjárja az Isten imádása, dicsőítése is.

Az istentisztelet eszközei

Szó, zenei hang, csend, ismétlés, mozgás, fény, illat... és még sorolhatnánk, hányféle eszközt használ Isten fantáziadús szeretete, cselekvő jósága, megtapasztalható kegyelme. Mindenek előtt megszólít. A Szentírás népének egyik legnagyobb élménye – azóta is ezt éli meg az egyház –, hogy beszél az Isten. A zene szárnyára veszi azt, aminek elmondására a szó kevésnek bizonyul. A csendnek is meg van a maga szerepe. Az ismétlés segít otthonossá tenni és elmélyíteni a liturgiát. A mozgás sokféle jelképet hordoz, mozdulatainkkal is vallunk Istenről. A fény sokféle formában válik sokat mondóvá az istentiszteleten (gyertya, világítás, irányított fény, félhomály, sötétség stb.,) Az illat – biblikus megalapozottsággal – kezdettől része a keresztény istentisztelet eszköztárának.

Az evangélikus istentisztelet

Tágölelésű és istentiszteleti meghatározottság egyházfogalmunk: „**Az egyház a Krisztusban hívők közössége, ahol az evangéliumot tisztán hirdetik (tanítják) és a szentségeket Krisztus rendelése szerint osztják ki**” (*Ágostai Hitvallás VIII. cikk*)

Az evangélikus istentisztelet sajátosságait, specialitását négy fontos megállapításban foglalhatjuk össze. Az evangélikus Istentisztelet

- *kétfőkuszú*: ige és szentség. A kettő összetartozik, egymástól nem elválasztható (még ha helytelenül ezt is tették évszázadokon keresztül)

- *evangéliumhirdető karakter*. Az egyházra Isten rábízta az evangéliumot. A mi feladatunk az, hogy az istentisztelet egészében Isten szeretetének jó híre érvényesüljön.

- *éneklő egyház istentisztelete*. A zene, az ének nem háttér muzsika és nem hangulati elem az evangélikus istentiszteleten, hanem ige hordozó!

- *tradíciót őrző, az új kihívásokat komolyan vevő* istentisztelet. Az egyház istentisztelete folyamatosan zajlik. Zajlik a mennyei valóságban és ebbe kapcsolódik bele a földi (földön küzdő) egyház. De komolyan kell vennünk a 2000 év hagyományát, az 500 év lutheránus tradícióját. Ehhez kell hozzá tennünk jelen valóságát, a mai kereszténység névjegyét – nem a világét, hanem a bizonyosság tevők fellegének (Zsid 11,1) mai hitvallását.

Az istentisztelet alkotóelemei

- **állandó részek** (ordinárium):

> *Kyrie* (Uram, irgalmazz – lásd Bartímeus története), *Glória* (Az angyalok éneke, amely először a Betlehemi mezőn csendült fel), *Credo* (hitünk megvallása: Apostoli vagy az ún. Niceai hitvallás), *Sanctus* (A Szent Isten dicsérete – Ézsaiás 6,3), *Agnus Dei* (Isten báránya – Keresztelő Jánostól tanult Jézus-név)

- **változó részek** (proprium)

> *Zsoltár* (az istentisztelet előkészítő része után: Introitus), *imádságok* (kollekta, ami összegyűjti egy kérésbe a vasárnap témáit és igéit, igehirdetés utáni imádság – az ige befogadásáért, az általános könyörgő imádság a világot, hazánkért, egyházért, rászorulókat), igeolvasás (perikópák), énekek

- **a nélkülözhetetlen kellékek:**

Invocatio (Isten nevének segítségül hívása), *salutatio* (üdvözlés, köszöntés), *halleluja* (Isten magasztalása), *áldás* (Isten életet fenntartó ígéje), *amen* (tanúskodó, elfogadó hitet kifejező válasz).

A liturgia, az istentisztelet ökumenikus

A keresztény istentisztelet – bár külső szemlélő számára felekezettől függően nagyon sokféle – alapjában véve ökumenikus: alkotóelemeiben és tartalma szerint több minden köt össze, mint ami elválaszt. Erre kell Isten népének figyelnie. Egymás istentiszteleti életét meg kell ismernünk, nyitottan fogadnunk. Meg kell tanulunk, meg kell értenünk, hogy egymás hite által gazdagodjunk. (Ha mi skatulyájunk, minket is be fognak skatulyázni olyan kategóriákba, amit mi nem biztos, hogy elfogadunk.)

Kegyesség – az Istenes élet módja (Rk: lelkiesség...)

Istenfélelem, jámborság – életforma, mentalitás, alapállás

Nem csupán alkati kérdés (az is, de nevelés, tanulás, döntés kérdése is)

Isten adja az istentfélelmet, a jámborságot

Természetesen művelni, formálni, mélyíteni lehet.

Az evangélikus kegyesség

- igeolvasó kegyesség
- imádkozó kegyesség
- éneklő kegyesség
- gyülekezeti kegyesség